

Denne bog er nr. 10 i bogserien SOCIOLOGI.

Serien indeholder bøger om sociologisk teori, metode og praksis. Bøgerne falder dels inden for det sociologiske kerneområde, dels inden for tilgrænsende områder inden for social- og sundhedsvidenskaberne. Serien har fokus på forskningsresultater og forskningsbaseret undervisning, og alle titler er bedømt af fagfæller.

SOCIOLOGI redigeres af professor Michael Hvind Jacobsen, Aalborg Universitet, og lektor Inge Kryger Pedersen, Københavns Universitet.

Bøger i serien:

- Michael Hvind Jacobsen og Anne-Stina Sørensen (red.): *Kriminologi*
Rasmus Willig: *Kritikkens U-vending*
Lene Tanggaard, Frederik Thuesen og Katrine Virtus (red.): *Konflikt i kvalitative studier*
Hans Dorf og Jens Rasmussen (red.): *Pædagogisk sociologi*
Bent Greve, Anja Jørgensen og Jørgen Elm Larsen (red.): *Det danske samfund*
Michael Hvind Jacobsen og Anders Petersen (red.): *Kritik*
Inger Glavind Bo og Michael Hvind Jacobsen (red.): *Hverdagslivets følelser*
Carsen Strøby Jenser: *Sociale forskelle og social stratifikation*
Rasmus Willig: *Afvæbnnet kritik*

Redigeret af
Bjørn Schiærmer

SOCIOLOGI

HANS REITZELS FORLAG

Affektteori

Britta Timm Knudsen og Carsten Stage

Lad os begynde med at indramme affektteorien med to genkendelige scenarier, der viser, hvad affekt er og kan – eller rettere: hvordan det affektive er en fuldstændig central del af det at være et sansende og kropsligt forankret menneske. I det første scenario går vi en tur ned ad *memory lane* i vores barndomsby, som genoplyves og genopleves gen-nem kropslige sansninger af velkendte steder: lydene, lugtene, synet af skolebygningen – eller det sted, hvor skolen piejede at ligge. Noget sker, som måske svækker erindringens kraft og motiverer skuffelse eller forbløffelse. En tur igennem barndomsbyen kan mærkes som et fredsommeligt nostalгisk stik, en mere hårdnakket smerte eller som et decideret ubehag. Og mødet med barndomsbyens særlige lokaliteter falder meget forskelligt ud alt efter, hvilke erindringer, fortællinger og senere hændelser der er overgået både byen, den vandrende og det samfund, de begge er en del af. Men det ændrer ikke ved, at barndomsbyen meget ofte *merkes* kropsligt som et grundlæggende intensivt eller – i nærværende perspektiv – *affektivt miljø*.

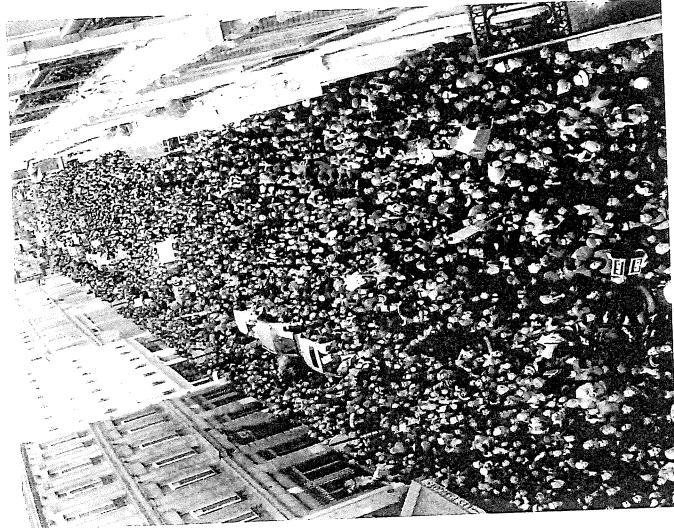
Det andet scenario er terrorhandlingen mod satiremagasinet *Charlie Hebdo* den 7. januar 2015 og de efterfølgende massedemonstrationer i Frankrig, Europa og globalt på de sociale medier. Begivenhedens voldsomhed, dens øjeblikkelige massemediering, protestens og solidaritetsmange udtryk kalder i den grad på en affektiv analyse. I dette scenario er der mange, der chokeres samtidigt af begivenheden. Den opleves på afstand, men stadig kropsligt, ikke mindst når vi konfronteres med de gruopvækkende vidnesbyrd optaget på mobile medier af forbipasserende borgere. Disse vidnesbyrd skaber en oplevelse af in-

tensitet og affektiv nærværelse; det er netop derfor, at traditionelle tv-stationer ofte vælger at gøre brug af sådanne optagelser i dokumentationen og formidlingen af begivenheden.

I Danmark så vi især begivenheden gennem journalisten David Blachs video, filmet med en mobiltelefon fra et tag, som viser en sort Citroën C5 med åbne døre og to hætteklædte, løbende, tungt bevæbnete og råbende mænd. Vi så billede af sårede, der blev transporteret ud af Charlie Hebdo hovedkvarter i det 11. arrondissement i Paris. Og vi så den liggende politimand, som to terrorister faretruende nærmede sig, hvorefter kameraet blev slukket, og det skud lød, som de likviderede ham med. Selvom man også her reagerer forskelligt på begivenheden, er der i voldsomme massemedierede begivenheder – på grund af den sterke affektrappl i det audiovisuelle materiale – ofte en stærkere tendens til affektiv synkronisering og konsensus. Samstemmigheden i reaktionerne kom til udtryk både i de store menneskemasser, der i stilhed stimlede sammen for at sørge og udtrykke solidaritet, og i udtrykket "Je suis Charlie" (Jeg er Charlie), der florerede i ord og billeder på YouTube, Twitter og Facebook. Denne affektive enhed var dog kortvarig: Den fælles affekt under den dramatiske mediebegivenhed viste sig – som altid – at koble an til forskellige politiske verdensbilleder, og som sådan motiverede den fælles affekt på sin vis blot nye debatter baseret på velkendte positioner (fx ytringsfriheds ukrænkelighed vs. ytringsfrihed under ansvar). Hvorvidt den fælles affekterfaring i tiden efter den 7. januar bidrog til at forskyde magtbalance mellem disse

positioner, må fremtiden vise. Som en affektiv krølle på begivenheden er det interessant, at den franske avis *Liberation* den 16. februar, efter drabet på civile i København, bar overskriften "Vi er dansker" som en imiterende respons på "Je suis Charlie"-ytringen.

I begge scenarier berøres vigtige kendtefænomen ved affektproduktion: Den er knyttet til en kropslig erfaring og ofte forbundet med subjektive ændringer. Men vi ser også, at affekter kan opstå gennem chokerende pludselige udbrud af "det uventede", af en begivenhed, der kan være stor eller lille i skala. Og endelig at affekten smitter og giver anledning til forskellige former for imitation og rytmisk samstemmighed. Det vil sige, at affekt er noget, der kan udloses ved begivenheder, store som små, og som finger vores opmærksomhed. Affekten kan være noget, vi selv op søger, fx for at få mere "energi" eller for at blive lystfyldt bange (ved at se en god "tudefilm" eller læse en bloddryppende krimi), eller noget, som nogen udsætter os for med et strategisk sigte, for at motivere os til konsumption eller eventuel (politiske) handling. Vi vender løbende tilbage til disse elementer i det følgende.

Demonstration i Paris
efter angrebet på Charlie
Hebdo. © Polfoto

Je suis Charlie som internet-meme.

Indværende kapitel om affektteori kan læses i sammenhæng med denne bog's kapitler om Gilles Deleuze (kap. 1), 'Non-Representational Theory' (kap. 4) samt kultur og følelser (kap. 15). Interessen for affektteori, som man kan iagttage inden for human- og socialvidenskaberne op igennem ørerne, skyldes overvejende to forhold. Dels kan den ses som en reaktion imod den såkaldte "sprøglige vending", der har huseret, siden strukturalismen i 1960'erne genoptog interessen for lingvistiske Saussure-inspirerede og formalistiske analyser af litteratur og kultur fra 1920'erne. Interessen for det affektive baserer sig her på en erkendelse af, at det sociale og menneskelige relationer i det hele taget ikke kun kan forstås som effekter af sprøglige diskurser. Det sociale er ligeledes stemninger, atmosfære, rytmier, energier og excessive erfaringer, som hidrører fra steder, hvor sproget ikke dækker eller hører op. Desuden hviler den på en erkendelse af, at "affektstyring" er blevet et uomgangeligt værkøj i samfundsudviklingen i de post-fordistiske kapitalistiske økonomier, som derfor er helt nødvendigt at have en viden om.

Kapitlet lægger ud med at dele den affektive vending op i to faser, som sværer til teoretiske grundpositioner. I den første fase finner vi navne som Nigel Thrift, Brian Massumi, Patricia Clough og Teresa Brennan. Her ses affekt som en ikke-sproglig sanseerfaring, et skifte i opmærksomhed og som noget, der kan erfares kropsligt gennem stigende eller faldende intensitet og energi. I anden fase, præget af teoretikere som fx Margaret Wetherell, Lisa Blackman og Sara Ahmed, medrænkes diskursive og kontekstuelle forståelsesrammer i et forsøg på at nuancere første fases forståelse af affekt som primært ikke-sproglig og før-kognitiv. Dernæst følger et afsnit om affektteoriernes tilknytning til både paradigmatiske forandringer i den akademiske verden og til større kulturelle forandringer hen imod globalisering, digitalisering, oplevelses- og begivenhedsorientering. Endelig, til slut, træder vi et skridt tilbage og introducerer en række af affektteoriernes vigtigste forfadre med fokus på tre af de vigtigste "arkiver" for aktuelle affektteorier: kropsfænomnenologien, tidlige "smitteorienterede" socio-ologer samt materialistisk æstetisk teori.¹

Affektteoriens første fase: hinsides sproget

Den såkaldte "affektive vending" er som sagt baseret på genopdagelsen af den ekstra-lingvistiske krop i human- og socialvidenskaberne og vokser frem som (revitaliseret) forskningsfelt op gennem ørerne. Vendingen, som altså ikke så meget "opdager", men snarere genfinder affekt som akademisk forskningsfelt, formuleres primært i følgende fire bøger: den canadiske filosof Brian Massumis *The Parables for the Virtual: Movement, affect, sensation* (2002), den australskfødte feministiske sociolog Teresa Brennans *The Transmission of Affect* (2004), den amerikanske sociolog Patricia Ticineto Cloughs *The Affective Turn. Theorizing the social* (2007) og den britiske geograf Nigel Thrifts *Non-Representational Theory. Space, politics, affect* (2007). Parallelt med "den spatiale vending" og "den nye materialisme" samt andre nyere teoridannelser, som denne antologi tager op (se kap. 3 og 4), fungerer den affektive vending som et kritisk korrektiv til den "sprøglige vending", som human- og socialvidenskaberne har været domineret af siden 1980'ernes begyndelse. Det er dette, der menes med genopdagelsen af den ekstra-lingvistiske krop. Man fokuserer altså på, at det sociale skal forstås som meget andet end effekterne af sprøglige diskurser – ikke mindst som konstitueret af transmissioner af stemninger og affektive tilstande og som gennemtrængt af smitteprocesser, atmosfærer og immaterielle udvekslinger.

Selvom den affektive vendings første fase bestemt har kritisk blik for strategiske forsøg på at styre og kontrollere affekter, er den grundlæggende mere interesseret i sociale *forandringer* end i *stabiliseringer*. Det er ydermere et fælles udgangspunkt for denne gruppe af teoretikere, at forandring mærkes gennem kroppen – i kraft af dennes fundamentalte verdensåbenhed og fysiske beboelse af verden – *før* forandringen bliver *opfattet* som en forandring. At være i kropslig affekt er en følelse af at være i kontakt med sin egen livskraft, en oplevelse af at være i live, af, at man kan forandre sig, noget, som ofte betegnes som "frihed", som Massumi siger det (Massumi 2002: 36). At være i affekt giver med andre ord et vitalistisk skud energi uagtet affektens

¹ 1000 tak til de studerende på kandidatfaget Affekt og følelser i onlinekommunikation, Institut for Åsthetik og Kommunikation, AU, 2015 for at have kommenteret grundigt på en tidligere version af kapitlet. Dette kapitel er tilgængeligt disse og alle andre studerende, der bokser med affekterne.

kvalitet eller den måde, den kategoriseres kognitivt (som fx glad, vred, melankolsk mv.). I den første fase af affektteorien bliver det affektive altså artikuleret som noget, der udspiller sig, for de primære sansminner oversættes til følelse *sindhold* og sproglige udtryk. Massumi taler om ”et halvt sekunds forsinkelse”, før de affektive impulsler oversættes til kognitive perceptioner (ibid.: 29), og Brennan definerer ”følelser” i modsætning til affekter som ”sansninger, der har fundet det rigtige match i ord” (Brennan 2004: 5). I modsætning til følelser har affekter altså endnu ikke fået et passende udtryk i en kognitiv indholdsform, og de kan derfor strengt taget ikke kommunikeres *symbolisk*. Her bliver forskellen mellem et affektteoretisk udgangspunkt, med fokus på forandring gennem sanserne, og et følelessociologisk paradigme (se kap. 10), med fokus på følelsens tilknytning til kulturelle roller og normer, i øvrigt granske tydelig. Massumi anvender begrebet ”ekspression” i modsætning til ”kommunikation” analogt med forskellen mellem affekter og følelser. I ”kommunikationen” reproduceres systemer, meninger og strukturer, mens der er tale om ”ekspression”, når kroppen udtrykker det nye og hidtil usete (Massumi 2000: xvii).

”Attunement” er et andet vigtigt begreb hos Massumi. Det peger på det forhold, at en særlig ”cueing”, eller affektiv påvirkning, kan skabe affektiv ensched og samstemmighed, men at kroppe også reagerer forskelligt, har forskellige dispositioner og habitus, som medfører, at den samme ”cueing” (fx en cafes forsøg på at skabe en særlig atmosfære) kan resultere i et væld af forskellige affektive reaktioner (fx følelsen af hjemlighed, afsky, latter). Begrebsparret ”cue” og ”attunement” tillader os altså at skelne mellem strategiske intentioner og iscenesættelser i diverse intensive miljøer og de forskelligartede reaktioner og resultater, som disse ”cueings” udvirker (Massumi 2009).

Men når affekter ikke er ”følelser”, fordi de ikke kan artikuleres i ord, og fordi de ikke har et specifikt ”indhold”, hvad er de så? Svaret er, at affekter kan ses som fysiologiske skift i opmærksomhed og som noget, der kan erfanes kropsligt gennem stigende eller faldende intensitet og energi. Affekter kan ifølge Brennan enten dræne eller opfyde kroppe med energi – egentlig uagtet deres indhold (Brennan 2004: 6). Brennans intention er at tematisere det ”biosociale”, der for henholdsvis, at affekt mærkes *physiologisk* og erfares gennem kropslige

fornemmelser af stemninger og skift i stemninger – det vil sige, at det ikke kun er et psykologisk fænomen – og at det transmitteres og smitter gennem *sociale* processer. Andre affektteoretikere forstår det ”biosociale” på andre måder: For nogle indebærer det, at humaniora og socialvidenskaben bør tage neurovidenskaben langt mere alvorligt, end de gør aktuelt (Thrift 2008; Sampson 2012), for andre, at netop kroppe er til at blive affektivt berørt, og til at berøre andre, er en evne, der styrkes gennem den tiltagende sammenvævning af krop og teknologi (Clough 2007: 2). Teknologier ses her som *kropsförslængende* og i stand til at forøge kroppe evne til at opfatte og udtrykke sig umiddelbart i deres omverden. Hermed knyttes der en til det såkaldte ”posthumane” paradigm, til Science and Technology Studies (STS) og til teorier om de digitale mediers sociale dominans. Det ”biosociale” betyder da først og fremmest, at den konstruktivistiske diskursteorius udgangspunkt – som er, at menneskelig adfærd reguleres af kognitive tegn- og sprogbænde skematikker – udfordres af et ”bio”-lag af kræfter og energier, som kulturanalysen har overset i årtier. Endelig knytter selve begreningen af kroppe og affekter.

Eftersom affekter udelukkende handler om energi, og egentlig er løsrene fra et bestemmede følelse sindhold, er også negative eller destruktive affekter i stand til at producere intensitet. Dette understreges, at skabelsen af affektiv intensitet ikke i sig selv er produktiv eller opbyggelig. Der er masser af affektmobilisering fx i smådekampagner, mobning og *hate crimes*, som ikke åbner fremtiden mod nye utopiske horisonter eller tilblivelse.

Affektteoriens anden fase: oprør fra diskursen

Mens den første fase bæter præg af, at teoretikere overordnet er interesseret i ”det affektive” som før-kognitive intensiteter, der rammer og stemmer kroppe, omfatter den anden og senere fase teoretikere, der er eksplisit interesseret i at komplimere, diskutere med og genfortolke

denne antagelse. At tale om en ”anden fase” er dog heller ikke upræmisk, eftersom en del af de teorier, der kan knyttes til denne position (fx værker af den australsk-britiske kultur- og raceforsker Sara Ahmed og den amerikanske litterat Lauren Berlant), faktisk er skrevet før eller samtidig med fx Massumis dagsordensættende værker. Når vi alligevel fastholder det kronologiske perspektiv, er det, fordi en række vigtige affektforskere enten 1) udfolder deres affektforsætelse ved at tage afstand fra og nuancere de tidlige affektforsætser (fx Lisa Blackman, Ruth Leys og Margaret Wetherell) eller 2) er i dialog med førstefasens teoretikere, men tilfører en større interesse for kritiske og makrokulturelle forklaringer på opblomstringen af særlige affektive mekanismer og logikker (fx Ahmed, Berlant og Ngai).

Det, der binder denne anden fase sammen, er først og fremmest et opgør med den sekventielle og afkontekstualiserende logik, der følge disse forfattere kendtegner de tidlige teorier af fx Massumi, Brennan og Thrift (jf. fx forestillingen om det halve sekunds forsinkelse mellem sansning og kognitiv procesering). De opponerer således grundlæggende mod ideen om en *før-kognitiv* kropslig væren-i-verden, hvor intensiter mærkes og spredes under eller før kulturelle skematikker. Optøret med det sekventielle blik – altså med opdelingen af det affektive og det kognitive i to adskilte og efter hinanden følgende sekvenser – baseres på to indvendinger mod de tidlige teorier: 1) Forestillingen om kroppen som ”foran” kognitionen er problematisk, fordi disse niveauer reelte tiden sammenvæves eller i hvert fald ikke kan adskilles tydeligt fra hinanden. Affektive reaktioner, der opleves som spontane og umiddelbare, indebærer ofte elementer af ikke-bevidst fortolkning, som ganske vist ikke bemærkes, men stadig er virksomme. 2) Ifølge teoretikerne fra anden fase undervunderes affekt som strategisk værktøj, eller som historisk resultat af diskursive positioneringer af de tidlige teorier, fordi affekten kobles til det nye, vitalisende, overskridende og excessive i stedet for til det fastholdende, manipulerende eller instrumentaliserende.

Den første indvending er i høj grad formulert af forskere med en relation til (social)psykologien: fx i den amerikanske psykolog Ruth Leys’ artikel ”The Turn to Affect: A critique” (2011), i den britiske medie- og kommunikationsforsker Lisa Blackmans bog *Immortal*

Bodies (2012) og i den britiske psykolog Margaret Wetherells *Affect and Emotion* (2012). I denne variant er den anden fase også udtryk for en modreaktion mod inddragelsen af psykologiske og neurologiske eksperimenter som rygdaekning for en før-kognitiv affektforsætelse. Leys, eksempelvis, kritiserer den måde, hvorpå Massumi selektivt håndplukker enkelte forsøg, der understøtter hans argumentation, uden at forholde sig til udviklinger, kritik og nye paradigner i det felt, der lånnes fra. Hun argumenterer for, at Massumi kobler det ”ikke-bevidste” med det før-kognitive, affektive og ikke-intentionelle på en problematisk måde – og i realiteten falder tilbage i traditionelle dikotomier mellem det ikke-bevidste og affektive versus det intentionelle og viljesstyrede. For faktisk udfører vores kroppe meget ofte handlinger, der på én gang er ikke-bevidste og intentionelle – pianisten er ikke bevidst om de mange bevægelser, hendes fingre laver, men det betyder ikke, at hendes spil ikke er intentionelt (Leys 2011: 455). På den baggrund bliver adskillelsen af kognition og intention fra før-bevidst kropslig ageren selvfølgelig problematisk. Kognitive intentioner pågår faktisk hele tiden – også når vi ikke er bevidste om dem. Kroppen er ikke en før-kognitiv opsamler af stimuliens og intensitet, men en kompleks sammenværvning af automatreaktioner, vaner, intentioner og sansninger. Leys pointerer med andre ord, at Massumi ender med at tænke i forsimlede neurovidenskabelige dikotomier mellem krop og kognition/psyke, affekt og emotion, handling og adfærd, væren og intention – og dermed reelt ender med at komme på kant med den franske filosof Gilles Deleuzes fokus på ”melleml-værende” mellem dikotomier (udmontet i begreber som ”sammenværvninger”, ”tilblivelsen” og ”inmanenser”), som den eldres hævder at være inspireret af (se kap. 1).

Blackman og Wetherell lægger sig op ad denne kritik. Også de kritiserer den måde, Massumi adskiller kognitive og affektive processer fra hinanden på. Wetherell peger på en række såkaldte ”priming”-eksperimenter, hvor deltagere er blevet stimuleret på en måde, der ikke kan registreres af bevidstheden, men som ikke desto mindre har påvirket dem affektivt. Hun nævner fx et forsøg, hvor en række katolske kvinder blev bedt om at læse en sekseuelt udfordrende tekst, mens nogle af dem samtidigt blev utsat for korte ”subliminale” klip af pavnen. Kvinderne, der så klippet, næde ikke at registrere, hvad de så, men

oplevede alligevel en større grad af angst og anspændthed end kontrollgruppen, der ikke blev utsat for pavebilledet. På denne baggrund argumenterer Wetherell for, at vores affektive omgang med verden konstant påvirkes af ikke-bevidste kognitive fortolkninger – “ubevist affektiv meningsproduktion”, som hun kalder det (Wetherell 2012: 65) – og at det kognitive og affektive derfor ikke kan adskilles sekventielt. Wetherell anerkender dog relevansen af det “ikke-repræsentationelle” (se kap. 4). Vores sanser tager simpelthen langt flere input ind, end vores bevidsthed forholder sig til (ibid.: 63), hvilket indikerer, at det ikke-kognitivt-bearbejdede spiller en væsentlig rolle for vores kropslige væren. Men der kan ikke drages nogen klart skel mellem det repræsentationelle og det “mere-end-repræsentationelle” (ibid.: 64).

Den anden og mere indirekte indvending kommer fra en i højere grad diskursorienteret og feministisk eller konstheoretisk kulturforskningstradition, hvor magt og modstand samt inklusion og eksklusion er centrale fokuspunkter. Centrale teoretikere i denne affekttradition er Sara Ahmed, Judith Butler, Lauren Berlant, Sianne Ngai og Melissa Gregg. Fokus ligger her ofte på analysen af historiske kontekster for affektproduktioner og deres politiske konsekvenser, som når Berlant beskriver, hvordan konservative politiske krafter i USA forsøger at nedtone kritiske røster gennem dannelsen af affektive – sentimentale og intime – medieoffentligheder (Berlant 1997: 3), eller når Ngai peger på en form for “suspended agency” – “suspenderede handlekraft” – i det senmoderne samfund som forudsætning for mobiliseringen af “grimme” følelser såsom irritation, misundelse, angst og paranoia (Ngai 2005).

Sara Ahmed skelner stet ikke mellem affekt og emotion. Hun anerkender således ikke skellet mellem en før-kognitiv kropslig sansning og en kognitiv bearbejdning. Hun beskriver i stedet affekter som historisk foranderlige kropslige reaktioner baseret på tidligere (medierede/umedierede) kontakter med verdens objekter, hvilket indebærer et fokus på, hvordan affekt/emotion opstår som “reaktioner på huden” på baggrund af vores sociale og kulturelle viden om verden og på basis af individets tidligere “kontaktfader”. Børn har fx gennem medier og fortællinger lært, at bjørnen er et farligt dyr, og derfor føler barnet sig i fare, hvis det møder en bjørn. “Fare” kommer til at klæbe til bjørnen

som objekt, og derfor erfarer kontakt med dette objekt som farlig. På den måde dekonstrueres skellet mellem før-kognitiv affekt og kognitiv emotion igen, fordi selve akten ”at føle” opstår gennem læsninger af verden: ”om noget føles godt eller dårligt involverer allerede en læseproces gennem selve tiskriveningen af betydning” (Ahmed 2004: 6).

Affekter er altså ”klaerbrige” i den forstand, at de kan ”klæstre” sig på særlige objekter, hvis de kontinuerligt cirkulerer sammen med dem (fx i medierne). Cirkulationen repeterer og forstærker således affektens ”stickiness” i forhold til objekteret. Dette fokus på affektrens klæben inviterer til en mere magtkritisk og strukturelt betonet analyse: For *hvem* klæber hvilke emtioner på hvilke objekter og kroppe, og *hvem* får hvid til at cirkulere med *hvilke* affektive og politiske konsekvenser? Affekter er dog ikke bare sedimenterende, men snarere performative og virkelighedsstabilitet i den forstand, at de opstår i og etablerer kontakter mellem subjekter og objekter og er med til at forme disse ”overflader”. Hvis der eksempelvis længe har cirkuleret billede af en særlig minoritetsgruppe som farlig, vil dette ifølge Ahmed kunne føret til, at der opstår en særlig kontaktfade mellem ”majoritetssubjekter” og ”minoritetsobjekter” præget af frygt. Affekter kommer altså ud af, og opleves på baggrund af, et kulturelt (historisk) landskab, men de er også aktive størelser i selve formationen og genforhandlingen af dette landskab. Affekter ”materialiserer” med andre ord subjekt/objekt-relatoner, og nye erfaringer og emtioner kan derfor omforme og forandre vores tilgang til objekter: “[...] ting kan blive uifikserede”, som Ahmed siger det (ibid.: 16).

Hvis den første indvending fokuserer på at komplikere forholdet mellem kognition og affekt fra et (social)psykologisk perspektiv, holder den anden altså i højere grad om at fastholde, at affekt også er en essentiel ingrediens i politiske logikker, systemer eller mønstre, der motiverer særlige former for affektproduktion, som igen privilegerer eller positionerer visse aktører på bekostning af andre. Her er indvendingen mod den første fase af affektteori, at den tenderer mod at affinisere og aftonkontekstualisere affekt gennem et overdrevet fokus på vitalitet, nybrud og overskridelse. Den ender derved med at ignorere affektens mindre progressive roller; dens betydning i politiske stabiliseringer, hierarkiseringer, materialiseringer og udgrænsninger.

Herved afslutter vi vores introduktion til den affektive vending, sådan som den udspiller sig internt i de akademiske diskussioner. Vi vil nu kontekstualisere og knytte vendingen til de større socio-kulturelle forandringer, der kendtegner vores samtid.

Hvorfor den affektive vending nu?

Affektteoriens nyvundne interesse for materien og kroppen i det sociale udspinger af en kritik af kulturstudiernes enøjede fokus på sproglige repræsentationer af verden og ikke mindst deres ”konstruktivistiske” insisteren på, at sproget påvirker eller sågar ”konstituerer” det ”virkelige”. Selv kritikere af affektteoriens første fase tilslutter sig den generelle kritik af diskursanalySENS entydige fokus på repræsentation (Wetherell 2012: 56). Affektteorien fokuserer på processer og ”flows”, der går ud over repræsentationens grænser, og arbejder med, hvad det materielle og det kropslige kan føje til og forandre i forhold til de større diskursive formationer. Der er heller ingen tvivl om, at affekt derfor tillægges stor politisk og frigørende kraft af især den første fases affektoretiKERE. Affektteorien tilbyder dermed to korrektoner til det sproglige fokus: 1) en ny bevægenhed omkring affektive processer, der former for emergens eller ”tilblivelse” [se igen kap. 1 og 3], hvor flere instanser tildeles agens; 2) en opmærksomhed på et praksisfelt, hvor betydningerne bliver til og forhandles dynamisk i det banale og hver-

Vendingen mod det affektive kan altså på sin vis skyldes intern akademisk kritik eller simpelthen mental træthed af de rent diskursive teoretiske perspektiver og empiriske analysepraksisser. Men den kan også forklares af historiske forandringer af politisk økonomisk, teknologisk og socio-kulturel art, der kalder på nye analyseformer. Disse aktuelle forandringer har mange navne, således tales der om politisk-økonomiske forandringer, som vi finder det eksempelvis i termen „oplevelsesøkonomi”, hvor de nye kapitalistiske indtjeningsmuligheder netop ligger i at bearbejde kroppe affektivt (Pine & Gilmore 1999). På det kulturelle felt tales der ofte om “intensiv kultur” (Lash 2010) (se kap. 9), ”oplevelseskultur” eller ”begivenhedskultur”, altså om former for kultur, hvis fællestørrel dels drejer sig om kropens og den sanse-

lige og affektive oplevelses afgørende rolle, dels om etableringen af nye miljøer, der på én gang er materielle, virtuelle og spontane.

Den intensive oplevelseskultur adresserer netop ikke (kun) subjekter, som vi kender det fra diskursanalySENS fokus på "identitetskonstruktioner" og "subjektpositioner", men snarere kroppe, som stemmes på en særlig måde i og med at de mærker medierne og materialistefen

intensivt på kroppen. Dette kan føre til en form for intensitetsjagt, hvor følelsen af at blive gennemstrømmet af vital energi ikke længere blot er noget, der lykkeligvis hænder én af og til, men noget, der forventes af enhver situation og livsfase. Intensitet bliver af den grund både et ønskværdigt ”gode”, der kendtegner den gode oplevelse, og noget, der strategisk inseneses på mange forskellige kulturelle og samfunds-mæssige felter – ikke kun ”kulturindustrielle”, men også i politik, i arbejdslivet eller i kærlighedslivet (som ikke må blive ”untentst”). Med Massumi (2009) kan vi si ge, at kroppe i stigende grad ”cues” til at føle noget i intensitetskulturen vha. skabelsen af situationer, hvor kroppe affektivt involveres.

I den nye økonomi og intensive kultur er kroppen og det biologiske omdrejningspunktet. Det er på kropens niveau, at kontrolstrategier, styringsrationaliteter og dominansstrukturer sætter sig igennem ved fx at manipulere med sansninger og affekter for at få nogen til at føle, gøre, synes noget bestemt. Dette gælder, når lyden af en Audi designes, så den bidrager til en oplevelse, der skal sandsynliggøre, at en kunde køber bilen, eller når et litterært værk iscenesættes gennem oplæsnin-

ger eller events for at promovere værket til en større læserskare. Den intensive kultur er altså baseret på skabelsen af stadigt flere kropslige og affektive erfaringsformer, der ikke bare kommunikerer gennem beskrivelse af funktion eller indhold (fx dette objekt kan dette og hint), men også kropsligt gennem farver og lyde, varme og kulde, hurtighed og langsomhed, tiltrækning og frastødning (fx ved at knytte objektet til et særsejgt miljø). Disse anvendes både i affektrstrategisk øjemed for at fremme forbrug, kapitalistisk vækst eller bestemte politiske dagsordener og med et mere kritisk sigte for øje, fx i miljøaktivistiske og politiske tiltag, hvor aktivisternes sårbarer kroppe "performer" kritikken

Nye digitale medier spiller en vesentlig rolle i intensitetskulturen, alternativet (Knudsen & Støge 2014).

ren, fordi de netop kendtegnes ved en række træk, der understøtter etableringen af affektive miljøer og transmissioner. Digitale medier bringer sport, politik, katastrofer og familie tæt på i tid og sted. De faciliterer en hurtig og umiddelbar reaktion på og deltagelse i mediemiljøerne, ikke mindst i og med at flere bærer de mobile medier rundt på kroppen end nogensinde før. Man kan ligeledes nemt og hurtigt producere og distribuere egne medieproduktioner (digitale fotografier eksempelvis) og dermed dele eller genoplyve affektive momenter.

Genealogier

Efter at have introduceret den affektive vendings indtog i human- og socialvidenskaberne vil vi nu fokusere på nogle af de teoretiske "stamtræer" eller "genealogier", som de forskellige affektteoretikere indskriver sig i, og som har afgørende indflydelse på, hvilke fokuspunkter deres "affektarbejde" har. Vi kan ikke kortlægge feltet fuldstændigt inden for rammerne af dette introduktionskapitel. Hvis man er på udkig efter en mere uddybende redegørelse for de mange inspirationer, anbefales Gregg og Seigworths "The Inventory of Shimmers" i *The Affect Theory Reader* (2010) eller Thriffs "Turbulent Passions": *Non-Representational Theory. Space, Politics, Affect* (2008). Vi har derfor valgt at fokusere på tre vigtige inspirationskilder til aktuelle affektteorier, som alle er blevet revitaliserede og nyførstolkede i kølvandet på den affektive vending: 1) kropsfænomenologien, som vi ser den udfoldet hos Maurice Merleau-Ponty, 2) den tidlige masseteoretiske sociologi, som den er udfoldet hos Gabriel Tarde og Gustave le Bon i deres værker fra slutningen af det 19. århundrede, samt 3) en materialistisk-estetisk filosofi, der – især hos Gilles Deleuze – netop fokuserer på det kropslige som en vitalistisk ekspressiv størrelse, der er kreativ og innovativ i sine overskridelser af diverse dominansformer.

Alle tre genealogier henleder opmærksomheden på centrale træk ved affektteoriene, et fokus på "proces" frem for det færdige "produkt", på "relationer" frem for isolerede og selvberøende "entiteter" og et "performativt" fokus på iagttagerens aktive rolle i (og komplekse sammenhænge med) selve iagttagelsessituationen. Disse træk er affektteorierne ikke alene om (se igen kap. 1, 3, 4 og 5). Mere specifikt er af-

fektteoriernes genealogier kendtegnet ved tematisering af fraværet af en tydelig grænse mellem individ og omverden. Det singulære eller individuelle skabes så at sige som en udspalning af det "transindividuelle", der har ontologisk primat, og som optræder som et præ-individuelt aspekt i det enkelte individ. Og i alle tre genealogiske spor vedrører det affektive på sin vis kropens forbindelse til dette transindividuelle lag, men på forskellige måder. Øjeblikket, hvor en affekt mærkes, forstås således ikke på samme måde i de tre genealogier: For fenomenologerne er affekten en mulighed for at mærke en opstå gennem brud, indbrud, chok; for de tidlige sociologer er affekten en både fundamental og farlig irrational understrøm i det sociale (den hysteriske "masse"), der kan anvendes til at mobilisere kroppe affektivt uagtet sagens karakter; for de materialistiske æstetikker er affekten et udtryk for kroppens evne til at forandre sig og til hele tiden at påvirke og blive påvirket (se kap. 1).

1. Kropsfænomenologien

Kropsfænomenologien studerer kroppen og verden i deres umiddelbare sanselige udveksling. Krop og verden er som mindste-enheder både sammenvævede og adskilte. Alt opleves et sted fra, mens det sker. Dette perspektiv er altid både *partikulært*, dvs. ikke generalisbart (min oplevelse er forskellig fra alle andres), og *transindividuelt*, fordi den verden, en krop altid er en del af, også indeholder andres perspektiver, der også påvirker mig. Verden bliver dermed multiperspektivisk, uforudsigelig og opladt af potentialitet. "Verden er ikke det, jeg tenker, men det, jeg lever; jeg er åben over for verden, jeg kommunikerer med den, men jeg besidder den ikke; den er uudtømmelig", som Merleau-Ponty skriver (1964: XII, 2009). Dette harmonerer ganske godt med affektteoriens interesse for kroppen som udsprænt i, og sammenhævet med, det sociale på måder, der udfordrer ideen om en autonom eller afgrænsset subjektivitet. Kroppen er *sammenhængende med verden*, før kognitionen får adskilt kroppene fra hinanden og fra verden gennem diverse begrebslige dikotomier (fx subjekt/objekt, krop/verden).

Et kropsfænomenologisk udgangspunkt har mange udløbere inden for felter som neurovidenskab, psykologi og psykoanalyse, men

også inden for kulturgeografiens, hvor studiet af kroppe, der bliver afpræcieret på/af steder, har vist sig som en særdeles levedygtig knopskyndning på den ellers diskurs- og magtanalytiske kritiske geografi. Britiske kulturgeografer fylder en del på dette felt, fx David Crouch, Timothy Edensor og den allerede nævnte Nigel Thrift. Derudover bør også Ben Anderson og Paul Harrisons antologi *Taking-Place: Non-representational theories and geography* (2010) samt Davidson, Park og Shields *Ecologies of Affect. Placing nostalgia, desire and hope* (2011) nævnes. I den sidstrævnte bog anvendes ordet "økologi" som samlebegreb for relationen mellem krop, sted og affekter, og affekterne betragtes som den "lim", der forbinder kroppe til steder (Davidson m.fl. 2011: 6). En del felter, der er i familie med humangeografiens (fx turisme, byplanlægning og bystudier, kultur- og naturarvstudier), er også påvirket af den affektive vending (jf. Edensor 2007; Uzzell & Ballantyne 2008; Sather-Wagstaff 2011; Tolka-Kelly m.fl. 2015).

Affekterne er både betinget af de erindringer og af de fremtidsofrestillinger, som vi møder steder med, og som steder er i stand til at skabe. Man kan her sige, at affekterne er aflejret som potentialer i både kroppen og i stedet, fordi kroppe har affektive erindringer og forventninger til steder, ligesom steder er erindringssteder i og med deres historie, materialitet og semantik. Spørgsmålet om, hvorvidt disse forskellige affektive potentialer aktualiseres, bliver til et spørgsmål om, hvorvidt forventninger og faktiske oplevelser i øjeblikket harmonerer eller ej. Er stedet så dejligt eller uhyligt som forventet? Opleves stedets historie egentligt kropsligt og affektivt eller ej? At betragte affekterne som potentialer ved både kroppe og steder er noget andet end at postulere, at de enten har "hjemme" i kroppen og er en slags projektioner fra kroppe over på steder, eller at de er steder iboende. Med et kropsfænomenologisk perspektiv kan vi fremanalyse, hvorledes affekter både kan udloses af en samstemmighed – at eksempelvis stedet med en grusom historie opleves som grusomt, fordi kroppen er i stand til at mærke denne grusomhed – eller af et "brud" mellem krop og sted – som når stedet med en grusom historie kun fremprovokerer kedsmød, fordi kroppen ikke er i stand til at mærke det grusomme.

2. Arven fra de tidlige sociologer

Et andet vigtigt genealogisk spor for de aktuelle affektstudier, kultiveret hos fx Nigel Thrift, Tony D. Sampson, Anna Gibbs, Lisa Blackman og Christian Borch, er tidlige sociologer såsom Gabriel Tarde og Gustave le Bon. Her anskues det sociale som noget, der hele tiden emigerer gennem flows, bevægelse og rytmik i stedet for gennem institutionaliserede stabiliseringer. Tardes værk *Imitationens loze* (2001) fra 1890 og le Bons *Massernes psykologi* (1895) er derfor blevet en slags nyklassiske pga. den affektive vending. Både Tarde og le Bon interesserer sig for førbevidste struktureringer af det sociale, hvilket blandt andet får dem til at anvende begreber som "søvnængerit", "imitation", "crowds", "sugestion" og "smitte", når de skal beskrive centrale udvekslingsformer og formationer i samfundet. Tarde og le Bon har en lang receptionshistorie op gennem det 20. århundrede. Blandt andet har konservative og antidemokratiske modernitetskritikere fundet skyts i de to værker til at opponere mod populærkulturens og massesamfundets bevidstløse forbrug og mod "lemmingeadfærd". Hos de nuværende affektteoretikere er det noget andet, der lægges vægt på hos de tidlige sociologer, nemlig deres forestilling om, at sociale processer grundlæggende er præget af ikke-bevidste og smittende udvekslingsformer, som stemmer individer på særlige måder. Internetkulturens dyrkelse af "virale" fænomener, "memer" og kollektiv smitte synes således at være foregået og teoretisert som et kendeteogn ved socialiteten som sådan hos disse tidlige sociologer.

Affektteoretikere som Thrift og Massumi har påpeget, at det fortsat er vigtigt at være opmærksom på, hvorledes styring af affekt bruges som politisk værktøj, men også på, hvorledes digitale medier kan give rum for demokratisk deltagelse og dermed "tænde", mobilisere og engagere mennesker globalt i sager med stor affektiv resonans (Thrift 2008: 280). Der synes at være enighed om, at hvis man skal mobilisere politisk – hvad også de seneste års store politiske protestbevægelser inddrages direkte, kropsligt og affektivt via en praktiseret politik.

Andre affektteoretikere har diskuteret den aktuelle relevans af udvalgte begreber fra de tidlige sociologer i lyset af ændrede historiske sociokulturelle kontekster. For eksempel synes begrebet "crowd" stadig

at være relevant på trods af modernitetens fokus på individualisering (Borch 2012), da flere og flere sociale formationer netop synes baseret på flygtige og affektive relationer. Dette beskrives også hos den franske sociolog Michel Maffesoli (se kap. 12), der gentænker *nydelsen* ved at være en del af massen (1996). Men massen har også fortset politisk relevans. Dette kan som sagt bevistnes i nyere protestbevægelser af globalt tilsnit. I analysen af affektens politisk mobiliserende potentiiale spiller digitale medier en afgørende rolle, og det er her, at begreber som ”før-bevidst imitation” og ”smitte” igen bliver vigtige at forholde sig til. Tårde og le Bons smitte gentænkes som ”viralitet”, hvilket revitaliserer en forståelse af det sociale som baseret på ”stråler af imitaton”, hvor alle fx pludselig deler, imiterer og mærker den samme YouTube-video (Sampson 2012). Denne viralitet kan godt stå i forandringens tjeneste, men den kan ligge så vel transmittere og cementere dominantformer, der er undertrykkende og voldelige. Etter andre har arbejdet med, hvordan digitale medier åbner op for erfaringer af sårbarhed, der mobiliserer affektivt, og som dermed kan have et politisk handlingspotentiale (Chouliaraki, 2006, 2013; Silverstone 2007; Knudsen & Stage 2014).

3. Materialistisk-æstetisk filosofi

Teresa Brennan har gjort os opmærksom på, at energier og transmission af energier i forskellige miljøer er vigtige for opfattelsen og oplevelsen af materielle og sociale sammenhænge. Massumi har via Deleuze påpeget kroppens tætte forbundethed med verden, eksempelvis i mødet med billeder, der rammer kroppen affektivt, og som øger livsfølelsen, fordi følelsen af forbundethed med verden og med andre styrkes momentant. Deleuze udgør da også en helt central skikkelse for en lang række nyere affektteoretikere pga. sit fokus på ikke-diskotomiske, affektive og tilbillelsorienterede forstærlser af det sociale. Deleuzes affektteknning fortolkker igen på den hollandske 1600-tals filosof Baruch Spinoza og Spinozas idé om positive affekters evne til at oplive kroppen og negative affekters slovende effekt på kroppen (Spinoza 1997) – en tanke, som vi vender tilbage til senere i dette afsnit. Vi har givet dette afsnit overskriften ”materialistisk-æstetisk filosofi”, fordi en meget vigtig teoretisk inspiration for affektteoriene snarerer er ”æste-

tisk” i den bredere ”sanselige” end den strengt kunstneriske forståelse af ordet. Affekter udveksles her gennem materielle påvirkninger af samme, der sætter kroppe i svingninger på særlige måder. Den kropslige affekt er æstetisk på mange forskellige måder, men vi begrænser os her til blot to æstetiske dimensioner, som er relevante for den nyere affektteori: det affektive som knyttet til ”haptisk visualitet” og som en komponent i ”etiske” udvekslinger af livskraft mellem kroppe.

For det første tematiseres affektiv ”ramthed” altså som ”haptisk visualitet” (Marks 2000; Thomsen 2012) – en term for en ikke-optisk og ikke-perspektivisk baseret billedproduktion, der forsøger at beføre beskuerens krop og sætte den i følelsessvingninger for ad den vej at fremtvinge en reaktion eller et engagement. Denne form for visualitet har vundet stor genklang hos blandt andet medieforskere, der i et erindringsperspektiv arbejder med personlige videoproduktioner, som netop via deres rå æstetiske kvaliteter (jf. rystelsel, uklarheder, tydelige zoombevægelser) kan ramme affektivt (Reading 2011; McCosker 2013; Knudsen & Stage 2014). Den amerikanske filosof Laura Marks og den australske medieforsker Anthony McCosker arbejder begge med film- og videobilledets kropsligt-indeksikalske kvaliteter, og Marks slår fast, at videobilledet har større chance for at ramme og røre modtagekroppe, fordi det kræver et større engagement og et aktivt erindringsarbejde fra beskuerkroppenes side (Marks 2000: 175-77). Dette forklarer således den i indledningen beskrevne tendens til, at medier og nyhedskanaler anvender lavkvalitetsoptagelser lavet af amatører fra diverse begivenheder i deres nyhedsdækning, fordi billedeernes råhed, grimheden og ukontrollerbarhed (eller bare deres haptiske kvalitet) gør dem stærkt affektivt involverende.

Den anden store æstetiske indflydelse kobler det *etiske* med forøgelsen af kropslige energien og livskraft. Denne udgave af æstetikken – som i realiteten også er en etik – finder vi fx i den svenske kulturnalytiker Jenny Sundéns udlægning og anvendelse af Spinoza. Det attraktive ved Spinozas forståelse af kroppen er, at han ikke skelner mellem bevidsthed og krop: Kroppene betegner sig rytmisk som genrentrængelige bærere af affekt, og de defineres ved at være i stand til ”at blive bevægede og bevægne andre”. Det etiske hos Spinoza ligger da i den vitaliserende kvalitet i møderne mellem kroppe. Hvis møderne

er glædelige, forhøjes mine muligheder for at handle, fordi kroppe er i samklang, men hvis møderne er triste, formindskes denne evne. Her bliver den æstetisk-materialistiske påvirkning af kroppe gennem affekter altså til modulationer af livsenergi og handlekraft. Sundén understreger dog også, at ideen om ”det glædelige” som livsintensiverende og ”det triste” som sløvende er forsimplende. For eksempel argumenterer hun for, at kropsbegrensninger – som eksempelvis korsettet, der umiddelbart burde være sløvende og hæmmende i en Spinoza-optik – kan være komplekst sammenværet med det glædelige og lystfyldte; en pointe, som minder om Sara Ahmeds pointering i *The Promise of Happiness* (2010) af de kritiske kvaliteter og dybder i mere ”negative” affektive tilstande såsom melankoli og vredladden irritation.

Konklusion

I dette kapitel har vi argumenteret for følgende hovedpointer: Den affektive vending kan opdeles i to hovedpositioner eller faser, hvor den ene fokuserer på affekt som en ikke-kognitiv kraft med potentiale til at forstryre etablerede strukturer eller diskurser, mens den anden enten komplicerer forholdet mellem kognition og affekt eller primært interesserer sig for makrokulturelle og politisk orkestrende affektive logikker. Vi ser den affektive vending som både motivert af en intern akademisk træthed over for rent diskursive, sprøglige og konstruktivistiske forklaringsmodeller og af en række kulturelle transformationer, der privilegerer et øget fokus på oplevelse, begivenhed og intensitet. I en analytisk praksis er det vigtigt at skelene mellem de intenderede ”cueings” af særlige affektive responser og de reelle, og ofte komplekse, affektive responser, som rent faktisk forekommer. Vi slutter artiklen med at påpege, hvorledes den affektive vending trækker på tre vigtige teoretiske ”arkiver”, som revitaliseres og genlæses (og som kan anbefales genlast): kropsfænomenologien, den tidlige smitte- og sugesationsstørkede sociologi og en materialistisk-æstetisk filosofi i traditionen efter Spinoza og Deleuze.

Affektteorien er kommet for at blive. Både når man arbejder med fænomener online-liv og praksisser og med forskellige former for brug af eksempelvis materialiserede kulturarv-sites, er en opmærksomhed på og analyse af affekt- og følelsesprocesser helt nødvendig.

I særliden udstrækning de fører til, flytter på eller forandrer diskursive formationer, er de vigtige. Den store udfordring herfra – og her må alle fremtidige affektforskere hjælpe til – er at opfinde nye måder at indsamle, læse og eksperimentere med materiale på, så det, man siger om verden, faktisk – i hvert fald i en vis udstrækning – kan funderes i empiriske analyser.

Litteratur

- Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.
- Anderson, B. & Harrison, P. (red.) (2010). *Taking-Place: Non-representational theories and geography*. Surrey, USA: Ashgate.
- Berlant, L. (1997). *The Queen of America goes to Washington City*. Durham: Duke University Press.
- Berlant, L. (2011). *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.
- Blackman, L. (2012). *Immaterial Bodies. Affect, embodiment, mediation*. London: Sage.
- Borch, C. (2012). *The Politics of Crowds: An alternative history of sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brennan, T. (2004). *The Transmission of Affect*. Ithaca: Cornell University Press.
- Butler, J. (2009). *Frames of War: When is life grievable?* London: Verso.
- Chouliaraki, L. (2006). *The Spectatorship of Suffering*. London & New Delhi: Sage Publications.
- Chouliaraki, L. (2013). *The Ironic Spectator: Solidarity in the age of post-humanitarianism*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Clough, P.T. (red.) (2007). *The Affective Turn. Theorizing the Social*. Durham: Duke University Press.
- Davidson, T.K., Park, O. & Shields, R. (red.) (2011). *Ecologies of Affect. Placing nostalgia, desire and hope*. Ontario, Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Deleuze, G. (1985). *L'Image-Temps*. Paris: Minuit.
- Edensor, T. (2007). ”Social practices, sensual excess and aesthetic transgression.” I: Fransck, K.A. & Stevens, Q. (red.). *Loose Space. Possibility and diversity in urban life*. London & New York: Routledge.

- Gibbs, A. (2008). "Panic! Affect contagion, mimesis and suggestion in the social field." *Cultural Studies Review*, 14, 130–145.
- Greg, M. & Seigworth, G.J. (red.) (2010). *The Affect Theory Reader*. Durham: Duke University.
- Gregg, M. (2011). *Works Intimacy*. Cambridge: Polity.
- Knudsen, B.T. & Stage, C. (2014). *Global Media, Biopolitics and Affect. Politicizing bodily vulnerability*. London: Routledge.
- Knudsen, B.T. & Stage, C. (2015a). "Introduction: Affective methodologies." I: *Affective Methodologies*. London: Palgrave MacMillan.
- Knudsen, B.T. & Stage, C. (red.) (2015b). *Affective Methodologies*. London: Palgrave MacMillan.
- Lash, S. (2010). *Intensive Culture: Social theory, religion and contemporary capitalism*. London: Sage.
- le Bon, G. (1895). *The Crowd. A study of the popular mind*. New York: Dover Publications, Inc.
- Leys, R. (2011). "The Turn to Affect: A critique." *Critical Inquiry*, 37, 434–472.
- Maffesoli, M. (1996 [1988]). *The Time of the Tribes. The decline of individualism in mass society*. London: Sage.
- Marks, L. (2000). *The Skin of the Film. Intercultural cinema, embodiment and the senses*. Durham & London: Duke University Press.
- Massumi, B. (2002). *Parables for the Virtual. Movement, affect, sensation*. Durham: Duke University Press.
- Massumi, B. (2009). "Of micropereception and micropolitics." *Inflexions*, 3, 1–20.
- McCosker, A. (2013). *Intensive Media. Aversive affect and visual culture*. New York: Palgrave.
- Merleau-Ponty, M. (1964). *Le visible et l'invisible*. Paris: Gallimard.
- Merleau-Ponty, M. (2009 [1945]). *Kroppens fanomenologi. I del af Perceptio-nens Fenomenologi*. København: Det Helle Forlag.
- Ngai, S. (2005). *Ugly Feelings*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pine II, J.B. & Gilmore, J.H. (1999). *The Experience Economy. Work is theatre & every business a stage*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Protevi, J. (2009). *Political Affect. Connecting the social and the somatic*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Reading, A. (2011). "The London Bonbings: Mobile witnessing, mortal bodies and globalized time." *Memory Studies*, 4, 298–311.
- Sampson, T. (2012). *Virality. Contagion theory in the age of networks*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sather-Wagstaff, J. (2011). *Heritage that Hurts. Tourists in the memoriescapes of September 11*. Walnut Creek, California: Left Coast Press.
- Silverstone, R. (2007). *Media and Morality. On the rise of the mediapolis*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Spinoza, B. de. (1997 [1678]). *Ethics part III. On the origin and nature of emotions*. The Project Gutenberg Etext of the Ethics, www.gutenberg.org/dirs/etext97/3spne10.txt
- Stewart, K. (2007). *Ordinary Affects*. Durham & London: Duke University Press.
- Sundén, J. (2013). "Corporeal Anachronisms: Notes on affect, relationality, and power in steampunk." *Somatechnics*, 3:2, 369–386. dx.doi.org/10.3366/soma.2013.0103
- Tarde, G. (2001 [1890]). *Les Lois de l'Initiation*. Paris: Seuil.
- Thomsen, B.M.S. (2012). "Signaletic, haptic and real-time material." *Journal of Aesthetics and Culture*, 4.
- Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory. Space, politics, affect*. London: Routledge.
- Tolia-Kelly, D., Waterton, E. & Watson, S. (red.) (2016). *Affecting Heritage*. UK: Ashgate.
- Uzzell, D. & Ballantyne, R. (2008). "Heritage that hurts: Interpretation in a modern world." I: Fairclough, G., Harrison, R., Jameson, J.H. & Schofield, J. (red.). *The Heritage Reader*. London & New York: Routledge.
- Wetherell, M. (2012). *Affect and Emotion*. London: Sage.

Introducerende litteratur

- Blackman, L. & Venn, C. (2010). "Affect." *Body and Society*, 16, 7–28.
- Krudsen, B.T. & Stage, C. (2015). "Introduction: Affective methodologies." I: Knudsen, B.T. & Stage C. (red.). *Affective Methodologies*. London: Palgrave Macmillan.
- Thrift, N. (2008). "Pass it on: Towards a political economy of propensity." *Emotion, Space and Society*, 1:2, 83–96.
- Wetherell, M. (2012). *Affect and Emotion. A new social science understanding*. Los Angeles & London: Sage.